

KISTÉTÉNYI MELINDA 100

**Budapest, 1928. július 25. – Budapest, 1999. október 20.)
zeneszerző, karvezető, orgonaművész, zenepedagógus.**

I.

KISTÉTÉNYI MELINDA

Hollós Máté, Kroó András, Szabó Zoltán és Szekeres Kálmán írása.
(Parlando 2024/5.)

II.

FEUER MÁRIA BESZÉLGETÉSE KISTÉTÉNYI MELINDÁVAL¹

Karinthy furcsán mindentudó diákja jut az eszembe, amikor Kistétényi Melinda lexikonadatait nézem: zeneszerző, kórus- és zenekari karmester, orgonaművész és zenei fordító. (S ami nem szerepel a lexikonban: a Főiskola szolfézstanára, korrepetitor és szövegíró.) Hároméves korában kezdett zongorázni, a zenei agytorna legfantasztikusabb bravúrait olyan könnyedén győzi, hogy azt hiszem, a molekuláris biokémia és az agy specifikus működésének kutatói sem találnak magyarázatot erre a bonyolult működésre.

– *Sablonos kérdéssel kezdem: melyik zenei mesterséget űzi a legszívesebben?*

– Imádok zenélni és nehezen beszélek róla. Nem nagyon tudom gondolataimat szavakká formálni, mert előttem járnak – ezért hadarok ennyire. De a zenélésben teljesen feloldódom, valami primitív, gyermekded öröm tölt el, ha orgonálok és dirigálok. Ezzel talán feleltem is: az aktív muzsikálás a legfontosabb számomra, a többi csak agytorna, quasi keresztretjvény, játék – nevezzük, aminek akarjuk. De kétségtelen, hogy a zenei sokoldalúság hozzátartozik a szakmai tudáshoz.

¹ Feuer Mária: 88 muzsikus műhelyében (Zeneműkiadó Budapest, 1972)

Adottságaimat nem tartom érdemnek, hiszen nem tehetek róluk, velük születtem. Nekem csak az a dolgom, hogy fejlesszem képességeimet. Ez is egyik oka, amiért szeretek tanítani, közben ugyanis kénytelen vagyok a magam képzésével is foglalkozni. De meggyőződésem, hogy csak az lehet jó muzsikus, akinek jó füle, képzett hallása, ritmusérzéke van. Különösen, ha korunk zenéjében is járatos akar lenni, hiszen ennek a muzsikának bonyolult ritmikája, precíziós érzékenységű intonálása elképzelhetetlen átlagosan jó, de képzetlen hallással. A szolfézs – ebbe a fogalomba egyébként nagyon sok minden beletartozik, az improvizációs készség fejlesztésétől a több kulcsban való olvasásig és transzponálásig – tehát nem egyszerűen mankó, hanem szükségszerűség.

– *Néhány évvel ezelőtt Bartha Dénes szemrehányón és csodálkozva írt arról: hogyan maradhatott visszhang nélkül Kistétényi Melinda kitűnő orgonaestje. Pedig színes, tömör, monumentalitásra törekvő orgonálására, nagyszerű improvizációira Angliában is felfigyeltek.*

– Valóban kedves emlékem marad skóciai „kalandom”. A tengerparti Aberdeen XI. századbéli zord fenségű katedrálisának orgonáján gyakoroltam – titokban és kedvtelésből. A gyönyörű hangszer lenyűgözött, teljesen belefeledkeztem az improvizálásba. Utána tudtam meg, hogy szinte végig mögöttem állt David Murrey, a templom orgonistája, Skócia legnevesebb orgonaművésze. Azonnal felajánlotta, hogy átadná azokat a szerepléseit, amelyeket túlzásfolt programja miatt nem tud teljesíteni. Az ígéret nem maradt csak ígéret, már folynak a tárgyalások az impresszáriók között.

– *A Főiskola újjáépített orgonáját minden kritika bírálja. Mi erről a véleménye?*

– Az orgona, valószínűleg a terem adottságai, illetve a műemlékszemponatok tiszteletben tartása miatt valóban nem sikerült tökéletesen. Igaz, hogy a játszóasztal, a berendezés elektronikus irányítása ideális, a szűk sípok sokasága mégis megfojtja a tág dimenziókat, a zene szabad lélegzését. Ezért nem tudok bizonyos daraboknál monumentalitásra törekedni. Pedig a legnagyobb ihlető egy jó hangszer. Nem fontos, hogy sok manuális legyen – persze azon könnyebb játszani –, de szerintem egy két manuális hangszer sokkal nagyobb koncentrációra kényszerít. Ezért szeretem a Tihanyi Apátság szépszínű orgonáját.

– *A legtöbb dicséret rögtönzéseit szokta illetni. Tudatos-e ennek a mechanizmusa?*

– Ha értenék a vegyészethez, illetve a neurofiziológiához, talán okosabbat tudnék mondani. Így csak azt, hogy mindig, minden stílusban és minden

darabnál másodpercekkel előre pontosan hallom, amit játszani fogok, a nagyobb íveket is, és differenciálva az egyes hangokat is. Gondolom ennek a mechanizmusa kizárólag az emberi agy sajátosága, amint egy elektronikus gép előállíthat ugyan Mozart stílusjegyekkel rendelkező zenét, ha annak elemeit táplálják belé, de Mozart zsenialitása hiányozni fog belőle. Az improvizálás minősége csak lelkiállapotomtól függ: megfigyeltem, hogy jogos felháborodás, vagy szomorúság esetén jobban, színesebben rögtönzök. De az improvizálás csak ma számít különlegességnek, azelőtt szinte a kor levegőjében élt, minden muzsikus felkészültségéhez hozzátartozott a rögtönzés készsége. Bach korában is természetes volt, hogy a számozott basszusokból mindenki kiigazodik.

– *Befolyásolja-e ezt a mechanizmust, ha nem saját örömeire teszi, hanem kényszerűségből, mondjuk memóriazavar esetén? Vagy ilyesmi még nem fordult elő?*

– Bizony előfordult. Nem is régen Bach egyik bonyolult fugájában csődöt mondott a memóriám, s csak improvizálással tudtam kimászni belőle. A „szerkezet” szerencsére bekapcsolt s csak azt a pontot kellett megtalálnom, ahonnan továbbjuthatok. Pedig meghallottam, amint az egyik mögöttem ülő német orgonista odasúgta szomszédjának: „Sie improvisiert”.

– *Beszélgetésünk alatt többször is felbukkant Bach neve, gondolom, nem véletlenül...*

– Persze, hogy nem. Ebben a kérdésben is, mint másban is, szubjektív vagyok. Számomra ő jelenti a legtökéletesebb muzsikát, s a legnagyobb öröm, ha műveit játszhatom. Szükségem van – ahogy, azt hiszem, a közönségnek is – arra az állandó feszültségre és oldódásra, ami benne él.

– *Hogyan foglal állást a kottahűség kérdésében? Hiszen ez Bachnál külön problémát jelent.*

— Mindent Urtext kiadványokból játszom. Remélem, nem hangzik nagyképpen, ha elmondom, hogy hosszan tanulmányozom az eredeti kottaképet, s úgy tolmácsolom, ahogy a zene bennem megszólal. Azt hiszem, ez a meglehetősen labilis, szubjektív elképzelés az egyetlen lehetséges kiindulópont – úgy vagyok vele, ahogy a csodálatos Rácz Aladár mondta: a szerző majd megsúgja. De tréfán kívül: az ember elképzelései gyorsabban változnak, mint ahogy a sejtjei cserélődnek. Honnan tudnám, mi volt Bach elképzelése, ha az enyém is más lesz évek múlva? Nem tehetek mást, mint azt, hogy pillanatnyi hitem és meggyőződésem szerint tolmácsolok. Egy azonban bizonyos: talán mert hadarok — ideálom a fogott, tartott ritmusú lassúság. Tempó és dinamika az évek során korunk rohanásával erősödött fel, annak volt igaza, aki a gőzmozdony

feltalálásakor féltette az emberi szervezetet a sebességtől. Az emberek Bachban talán éppen csodálatos nyugalmaát keresik.

– *S a zeneileg képzetlen hallgatóság?*

– Néhány éve egy eldugott falusi templomban orgonáltam, Lajoskomáromban. Az addig fújtató – mint a parasztok mondták, ziháló – hangszer motort kapott, ezt avattam fel Bach-hal. Bármilyen hihetetlen, a nyolc hangú, egy manuális orgonán gyönyörű hangzást lehetett kikeverni, s én boldogan merültem bele a muzsikálásba, elfelejtettem, hogy a fejkendős néniknek és csizmás bácsiknak talán sok lesz a jóból és unatkozhatnak. Amikor észre tértem és lementem, együtt ültek. Soha ilyen megható hallgatóságom nem volt. Hogy megérezték-e a bachi monumentalitást és nyugalmaát, nem tudom. De hogy hozzájuk szólt, azt akkor értettem meg, amikor megkérdezték: „tán még él ez a Bak mester”.

III.

A szélsőségek embere volt. Rendkívüli adottságok birtokában élt hasonló életet, mint kortársai közül a kevésbé kiválasztottak. A Zeneakadémia évkönyveiben nehéz nyomon követni a több tanszakon feltűnő, tanulmányait időszakosan szüneteltető, majd folytató növendék pályáját. Először az 1933/34-es évkönyvben olvashatjuk nevét (akkor még Kaindl Melindaként): hétévesen a Senn Irén vezetésével működő gyakorló osztályban Franck Klára tanította. Néha magánúton tanult, néha édesanyja irányításával – aki haláláig követendő eszmény maradt számára –, s középiskolásként felnőtt kamarapartneri jóvoltából tett szert jártasságra a kamarazene világában is. 1945 után érettségizett, majd a Zeneakadémiára járt – egyházzent Bárdoš Lajosnál tanult, a karnagyképzőt Ferencsik Jánosnál kezdte, zeneszerzésre Viski Jánoshoz járt.

1949-ben kapott diplomát középiskolai ének- és zenetanárképző szakon. A megkezdett, abbahagyott, majd folytatott stúdiumok arra engednek következtetni, hogy érdeklődése mindig utat próbált törni magának a lehetőségek hálójában, többnyire gyakorlati „cél” nélkül, pályaeépítő tervek híján. (Az elhivatottság ebben az esetben a zenélés iránti feltétlen odaadásban nyilvánult meg.)

Szolmizálni nem tudott, így adódott, hogy I. éves korában a kiírt szolfézverseny legmagasabb kategóriájába jelentkezett, ahol már nem volt szabad szolmizálni. Helyettes karnagy és korrepetitor a SZOT-kórusnál, majd a Zeneakadémián, először énektanárok mellett, majd a karvezetés tanszakon. 1955-től óraadó, majd 1957-től kinevezett szolfézstanár volt, 1989-es nyugalomba vonulásáig.

1959-től lépett fel orgonistaként, 1962-től rendszeresen koncertezett országszerte. Élete nagy élményei közé tartozott az a két-háromhetes körút, amelynek során Anglia és Skócia nagy orgonáin játszott (1965, 1968). Kedvvel és invenciózusan improvizált – gyakran úgy állította össze koncertjei műsorát, hogy a második rész improvizáció legyen. Később azzal lepte meg hallgatóit, hogy énekelt is saját kíséretével.

„Komponálok hébe-hóba, szerencsére nem mindig a fióknak” – vallotta szerényen. Műveinek java része orgonamű, dal, kamaradarab. Szövegfordítóként főként „A dal mesterei” köteteiben találkozunk nevével. Valaki, aki szolgálatnak érezte a művészetet, bár a fennkölt meghatározás idegen volt tőle – odaadó alázattal, egyszersmind személyes rajongással volt képes közelíteni a nagyságokhoz, elsősorban a mindenekfelett nagyra becsült Bach zenéjéhez. Tudott lelkesedni – óriási adomány ez, főképp akkor, ha van rezonáló közeg, amellyel megoszthatók az élmények. Egyéniség volt olyan korban, amikor nincs az ilyesmi iránt nagy a kereslet. De a szükséglet mindenkor megvan, ezt támasztja alá évtizedek pedagógiai tapasztalata. Mert lelkesedése többnyire ragályosnak bizonyult.

Nem készült tudatosan tanári pályára (alkatától idegen volt a „mi leszek, ha nagy leszek?” típusú kérdésekkel való foglalkozás), mégis, egykori növendékei minőségi mérlegét tekintve, a leghatásosabbak közé tartozott. Mert „Melinda-óra” lett, amit tartott, bármiről is szólt. Kiváló adottságai birtokában aligha érezhette át a mérsékeltebb képességűek korlátait, s ennél tanácstalanabbá csak az igénytelenség tette. Számára érthetetlen és felfoghatatlan volt, hogy valaki ne akarjon a lehető legtöbbet tudni a zenéről, a legközelebbi kapcsolatba kerülni – műveiken keresztül – a legnagyobbakkal. Kevesen voltak képesek kivonni magukat búvköréből, s így személyiségének köszönhetően az órák inspiráló légkörben zajlottak. Érzékeny volt a tehetség bármilyen megnyilvánulására (külön érzéke volt az őszinte kifejezés iránt!). Legendás, mi mindent volt képes bezsúfolni az index megjegyzés-rovatába kedves növendékei dicsérő jellemzéséül. Tette mindezt olyan kortalanul, oly hosszú időn keresztül állandó magasfeszültségben, hogy alig vettük észre, hogy a – Kroó András találó jellemzésével – „tüneményes, kamaszosan hebrencs idős hölgy” lassanként eltávolodott mindennapi életünkből.

Fittler Katalin

(bmc.hu)

KISTÉTÉNYI MELINDA FELVÉTELEIBŐL

Kistétényi Melinda játszik a sárospataki bazilika orgonáján (5:48)

A BWV 572 Johann Sebastian Bach Pièce d'Orgue, más néven Fantázia G-dúrban (Fantasia in G major) c. orgonaműve, amely valószínűleg Bach weimari korszakában keletkezett (kb. 1708–1717).

KARÁCSONYI IMPROVIZÁCIÓ - Kistétényi Melinda- Lantos István (4:06)

Improvizáció a Pásztorok, pászorok... c. népénekre (1994)

THE LEGENDARY ORGANIST MELINDA KISTÉTÉNYI IMPROVISE ON A HUNGARIAN CHURCH SONG (9:23)

Józsefváros díszpolgára 2025 (posztumusz): Kistétényi Melinda (1:24)

Kistétényi Melinda orgonaművész, zeneszerző és zenepedagógus a 20. századi magyar zenei élet egyik legkiemelkedőbb alakja, aki rendkívüli muzikalitásával, legendás hallásával és kivételes improvizációs készségével vált ismertté és elismertté. A Zeneakadémia elvégzését követően több mint öt évtizeden keresztül, 1956 és 1989 között tanított. Életének és pályájának színterei közül Józsefváros különösen fontos helyet foglal el: a Baross utcában élt hosszú időn keresztül, ahol ma is őrzik emlékét. Kistétényi Melinda munkássága egyszerre pedagógiai és művészi örökség. Halála után is példát mutat mindazoknak, akik a zenében és az életben egyaránt a szépséget, a fegyelmet és a szabadságot keresik. Kodály szavai szerint: „A Zeneakadémián csak kettőnek van füle: Kistétényi Melindának és a falaknak.”, amely méltatás hűen tükrözi páratlan hallását és művészi érzékét.